

Asia: VN/23497/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi opintotukilain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset huomiot esitysluonnoksesta

Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä opintotukilain muuttamisesta. Allianssi haluaa ilmaista vakavan huolensa opintotuen lainapainotteisuuden lisäämisen seurauksista opiskelijoiden toimeentulolle ja velkaantumiselle, varsinkin kun hallitus on myös samaan aikaan heikentämässä opiskelijoiden toimeentuloa leikkaamalla yleistä asumistukea ja jäädyttämällä opintorahan indeksin.

Hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, että jos opintotuki opintolaina mukaan lukien ei riitä päätoimiseen opiskeluun, voi opiskelijan tarve opintojen aikaiseen työssäkäyntiin lisääntyä, mikä puolestaan voi pitkittää opiskeluaikoja. Allianssi näkee, että opiskelijoiden toimeentulon ja opiskelun edellytysten heikentäminen on ristiriidassa hallituksen koulutus- ja osaamistason nostamisen tavoitteiden kanssa.

Hallitusohjelmassa linjataan, että kuluvalle hallituskaudella tullaan käynnistämään opintotuen kokonaisuudistus. Esitysluonnoksessa todetaan, että “opintolainojen määrän kasvun ja lainapainotteisuuden lisääntymisen vaikutuksia sekä opiskeluaikaisen että opiskelun jälkeisen ajan toimeentuloon, työssäkäynnin kannustimiin sekä jatkokouluttautumisedellytyksiin tulee selvittää ja arvioida tarkemmin opintotuen kokonaisuudistuksen yhteydessä”. On hyvä, että osana opintotuen kokonaisuudistusta opintotuen lainapainotteisuuden vaikutuksia tullaan arvioimaan laajemmin. Allianssin mukaan opintotuen kehittämisen tavoitteena pitäisi olla täyspäiväisen opiskelun mahdollistaminen, opiskelijaköyhyyden vähentäminen, opintorahan korottaminen sekä lainapainotteisuuden vähentäminen.

Opintotuessa on kyse tulevaisuudessa joka toista nuorta (tavoitteena on, että 50% nuorista olisi jatkossa korkeakoulutettuja) koskettavasta etuudesta, jolla on myös merkittävät ohjausvaikutukset yksilöiden arkeen. Mikäli opiskelijoiden velkaantuminen jatkaa kasvuaan nykyisellä tahdilla, on syytä tarkastella opintolainajärjestelmän sukupolvipoliittisia vaikutuksia. Kuten hallituksen

esitysluonnoksessakin mainitaan, valtiontakauksen enimmäismäärän korottaminen voi vaikuttaa opiskelijoiden aiempaa suurempaan velkaantumiseen, mikä puolestaan voi johtaa myös velkaongelmien yleistymiseen. Velkaantumisella on merkittäviä vaikutuksia koko sukupolven mahdollisuuteen kerryttää varallisuutta, perheellistyä ja hankkia ensimmäinen omistusasunto. Näitä yhteiskunnallisia seurauksia ei tule vähätellä vain siksi, että matalasta opintotuesta johtuvaa opiskelijaköyhyyttä on pidetty sosiaalisesti ja kulttuurisesti hyväksyttynä normina tutkinnon tuottamien elinkaaritulojen hyötyjen vuoksi.

Kun opintotuen lainapainotteisuutta lisätään, herää myös huoli siitä, haluavatko ja pystyvätkö nuoret jatkossa opiskelemaan yhdenvertaisesti. On olemassa aito riski siitä, että halukkuus korkeakouluopintoihin pienenee, ja erityisesti se pienenee niillä nuorilla, jotka ovat matalammasta sosioekonomisesta taustasta. Tutkimuksista tiedetään, että perhetaustan merkitys korkeakoulutuksen suorittamisessa on yleistynyt jo nyt. Tehtävät heikennykset uhkaavat entisestään voimistaa tätä eriarvoistumiskehitystä. Opiskelijoiden lainataakan kasvaessa huolta herättää myös se, onko korkeakouluttautuminen jatkossa kannattavaa niille aloille, joilla palkkaus on matalaa, kuten varhaiskasvatukseen ja sosiaali- ja terveysaloille. Nämä ovat myös aloja, joissa on nyt jo suuri työvoimapula.

Allianssi haluaa ilmaista vakavan huolensa hallituksen lainvalmistelun tasosta. Lyhyet lausuntoaajat heikentävät kansalaisyhteiskunnan toimijoiden mahdollisuuksia vaikuttaa lainsäädäntöön ja tuoda näkökulmiaan mukaan päätöksentekoon, mikä heikentää lainvalmistelun laatua. Lisäksi mitä suurimmissa määrin nuoria koskevassa esityksessä tulisi myös nuorisolain perusteella kuulla nuoria itseään, mitä ei ole nykyisessä valmisteluprosessissa riittävässä määrin tehty. Näin merkittävien uudistusten yhteydessä olisi tarvittu myös kaikkien tällä hallituskaudella nuorten sosiaaliturvaan kohdistuvien toimien yhteisvaikutusten kunnollista arviointia.

Allianssi haluaa nostaa esiin myös erillisten nuorivaikutusten arvioinnin tärkeyden. Nuorivaikutusten vahvemmalla arvioinnilla saadaan selville lainsäädännön mahdolliset vaikutukset nuoriin erityisryhmänä. Allianssi vaatii, että muutosten nuorivaikutuksia arvioidaan tarkasti, mikäli lainsäädäntö tulee ehdotetun kaltaisena voimaan. Nuorivaikutusten arvioiminen myös ennakoivasti parantaisi lainvalmistelun laatua ja varmistaisi, ettei tehtävillä päätöksillä aiheuteta yksilöille ja yhteiskunnalle kalliiksi tulevaa vahinkoa nuorten hyvinvoinnille.

Lausunnonantajan näkemykset opintorahan huoltajakorotuksen korottamisesta

Opintorahan huoltajakorotusta ehdotetaan korotettavaksi 30 eurolla kuukaudessa, jolloin huoltajakorotus olisi jatkossa 141,63 euroa kuukaudessa. Tällöin opintoraha olisi lasta huoltavalla opiskelijalla yhteensä 421,01 euroa kuukaudessa vuoden 2024 alusta lukien. Allianssi kannattaa sitä, että perheellisten opiskelijoiden taloudellista tilannetta ja edellytyksiä yhdistää huoltajuus ja opiskelu parannetaan korottamalla opintorahan huoltajakorotusta. Allianssi ilmaisee kuitenkin huolensa siitä, että huoltajakorotuksen merkitys perheellisten opiskelijoiden toimeentuloon jää vähäiseksi, sillä opiskelijoiden etuuksiin kohdistetaan muita heikennyksiä, kun samaan aikaan sekä opintorahan indeksi jäädytetään että yleistä asumistukea leikataan.

Lausunnonantajan näkemykset opintolainan valtiontakauksen korottamisesta

Allianssi haluaa ilmaista huolensa opintotuen lainapainotteisuuden kasvusta ja velkaantumisen vaikutuksista nuorelle sukupolvelle. Opintolainan käyttöaste on viime vuosina noussut ja opintolainakannan koko kasvanut jatkuvasti. Opintolainakanta on yli kaksinkertaistunut vuoden 2017 jälkeen ja on nyt 6 miljardia euroa. Myös opintolainojen korot ovat viime aikoina nousseet merkittävästi, millä voi olla laajoja vaikutuksia moniin opintovelallisiin.

Opintolainaa nostaneista 69 % mainitsee yhdeksi syyksi lainan nostamiseen opintorahan ja asumistuen riittämättömyyden. 17 % korkeakouluopiskelijoista kertoo pelänneensä ruoan loppuvan ennen kuin on rahaa ostaa lisää ja lähes 40 % kertoo koronapandemian heikentäneen taloudellista tilannettaan vähintään jonkin verran. Niiden opiskelijoiden määrä, jotka kertoivat toimeentulovaikeuksien hidastavan heidän opintojaan, kolminkertaistui vuosina 2009–2019.

Allianssi ilmaisee myös huolensa opintolainahyvityksen kannusteen heikkenemisestä. 40 000 euron opintolaina kerryttää opintojen aikana nykyisellä korkotasolla noin 6000 euroa korkoja, jotka pääomitetaan lainaan. Lainahyvitys kattaisi lähinnä nämä pääomitetut korot, mikäli se on myös tulevaisuudessa 6200 euroa.

Vuonna 2022 julkaistun selvityksen mukaan 46 % opiskelijoista uskoo valmistuvansa yli 20 000 euron opintolainan kanssa. Velkaantumisen kasvun ohella työssäkäynti opintotukileikkausten myötä on lisääntynyt samalla, kun opintoihin käytetty aika on vähentynyt. Tämä on ristiriidassa koulutustason nostoon liittyvien tavoitteiden kanssa. Lainapainotteisuuden lisääminen vaikuttaa myös koulutustason periytyvyyteen ja sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksiin.

Kuten hallituksen esitysluonnoksessakin todetaan, opintolainan hakemista edellytetään kaikilta 18 vuotta täyttäneiltä opiskelijoilta ennen toimeentulotuen hakemista. Lisäksi opintolainan määrä otetaan perustoimeentulotuessa tulona huomioon siltä ajalta, jolloin opiskelijalla on oikeus opintolainaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että nuoret opiskelijat pakotetaan velkaantumaan, jotta heillä olisi elämiseen riittävä toimeentulo.

Vuoden 1992 opintotukiudistuksessa alkuperäinen tavoite oli luoda opiskelijoille oma päätoimista opiskelua tukeva perustoimeentulon turva, sillä opiskelijoiden toimeentulo- ja velkaantumisongelmia haluttiin purkaa. Eduskunnassa oltiin tuolloin yksimielisiä siitä, että aiempi lainapainotteisuus tulee purkaa, eikä lainan osuuden pitä olla yli puolet opintotuesta. Opintolainan omavastuun periaatteen tulkittiin toteutuvan jo tällä tasolla. Suomi on jälleen taloudellisesti vaikeassa tilanteessa, mutta hallituksen esityksenä on kasvattaa opiskelijoiden lainamäärää entisestään. Emme Allianssissa kannata tätä.

Opiskelijoiden oikeutta sosiaaliturvaan ei arvioitu edes Sipilän hallituksen uudistuksessa, jossa opintorahasta leikattiin merkittävästi opintotuen painopisteen siirtyessä voimakkaasti lainapainotteiseksi, vaikka tuolloin ohitettiin alkuperäisen lainsäätäjän tahto opintolainan osuuden kohdalla. Perustuslakivaliokunta on perinteisesti tarkastellut opintotukea vain perustuslain sivistyksellisten oikeuksien näkökulmasta, mutta näemme tarpeelliseksi tarkastella myös opintotuen sosiaaliturvaulottuvuutta (PL 19.2 §) nyt, kun opintolainan osuudeksi esitetään jo merkittävää suuruusluokkaa. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut 12 artiklaan sisältyvän veloitteen kehittää sosiaaliturvaa myös uusien sosiaalisten riskien näkökulmasta, ja koemme opiskelijoiden kohdalla tämän olevan erittäin ajankohtaista.

Lausunnonantajan näkemykset muiden kuin korkeakouluopiskelijoiden opintolainan lukukausikohtaisten nostokertojen lisäämisestä

Hallitusohjelmassa on kirjattu tavoitteeksi nuorten ylivelkaantumisen torjunta ja ennaltaehkäisy. Toisen asteen opiskelijoiden opintolainan korotus on ristiriidassa tämän kanssa, sillä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien velkaongelmat lisääntyivät vuonna 2017 opintotukeen tehdyn uudistuksen jälkeen, kun valtion lainatakausta nostettiin. Se, että opintolainana olisi jatkossa nostettavissa useammassa erässä voi edistää lainan tasaisempaa riittävyttä, mutta ei kuitenkaan estä nuorten velkaantumista. Toisella asteella ei ole myöskään käytössä lainahyvitystä, mikä heikentää toisen asteen opiskelijoiden asemaa.

Mäkeläinen Suvi
Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry